

Article type: research article

Explaining Maternal Aggression: Modeling Causes and Strategies Using a Grounded Theory Approach

Reza Reyhani^{1*} , Mahdi Arkhodi Ghalenoei² , Ali Akbar Soleimani³ , Mansour Sodani⁴

¹⁾ Ph.D in Counseling, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

²⁾ Assistant Professor, Department of Psychology and Counselling, Farhangian University, Tehran, Iran

³⁾ Associate Professor, Department of Counseling, Humanities Faculty, University of Bojnord, Bojnord, Iran

⁴⁾ Professor, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Received: 24/11/2025 Revised: 18/12/2025 Approved: 28/12/2025

Abstract

Background: Maternal aggression towards children is a significant psychological issue with negative consequences for the child's emotional and behavioral development. However, the majority of previous research has been predominantly quantitative, paying less attention to the lived experiences and in-depth understanding of mothers regarding this behavior. This limitation has resulted in an insufficient understanding of the actual roots and contexts of this phenomenon. Accordingly, conducting in-depth qualitative research is necessary for a more comprehensive understanding of this issue.

Aim: The present study aimed to extract a theoretical model of maternal aggression towards children and identify its related factors, processes, and consequences within the cultural context of Iran.

Method: This qualitative study employed the grounded theory approach (Corbin & Strauss, 1998). Participants were mothers residing in Mashhad in 2024 who had lived experience relevant to the research topic. Purposive sampling continued until theoretical saturation was achieved, resulting in a total of 12 semi-structured interviews. Data analysis was conducted through open, axial, and selective coding.

Results: The findings revealed that the core category was "Emotional Arousal: Educational-Caregiving Anger," which is shaped by five other main categories. Influential factors included "Internal-External Challenges of Constructive Interaction with the Child," "Mother's Maladaptive Internal Experiences," and "Mother's Support Networks." Strategies of maternal aggression were identified under the category "Maternal Mistreatment of the Child," and its consequences were grouped under the category "Destabilization of Individual and Family Functioning," including maternal guilt, damage to child attachment, and disruption of family atmosphere. These findings indicate a complex interaction of psychological factors, personal experiences, and environmental support in the emergence of maternal aggression.

Conclusions: Maternal aggression is a multidimensional phenomenon that requires special attention in educational and psychological programs aimed at improving mother-child relationships. Focusing on influential factors and support networks can play a preventive role in reducing aggression and promoting children's mental health.

Keywords: human resource management, training, data- driven, big data, municipality

* **Corresponding:** Reza Reyhani, rezareyhani69@gmail.com

- **Cite this article:**

Reyhani, R., Arkhodi Ghalenoei, M., Soleimani, A. A., & Sodani, M. (2026). Explaining Maternal Aggression: Modeling Causes and Strategies Using a Grounded Theory Approach. *Qualitative Research in Behavioral Sciences*, 4(2), 101-116. <https://doi.org/10.22077/qrebs.2025.10566.1144>

Copyright © 2026 by the Authors, Published by University of Birjand. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

Extended Abstract

Introduction

The family, as the first and most important social institution, plays a fundamental role in shaping personality, mental health, and the overall development of its members. The quality of intrafamilial relationships, particularly the parent- child relationship, is of such importance that it can function as both a protective factor and a risk factor. A healthy and dynamic family environment can facilitate optimal development and the flourishing of children's abilities, whereas an unhealthy and harmful family environment may lead to widespread negative consequences in both the short and long term.

Parental aggression toward children, especially during the early years of development, is considered a concerning and prevalent phenomenon worldwide. According to credible research reports, approximately 45% of parents in the United States use physical punishment, and 39% of children report experiencing physical aggression from their parents. Although these rates vary across countries depending on cultural and social conditions, they overall indicate the extensive scope of this issue.

In the scientific literature, parental aggression is defined as intentional behavior aimed at causing harm or exerting control, which results in severe and multidimensional consequences for children. This phenomenon may manifest in the form of physical or psychological behaviors, such as threats, humiliation, ridicule, and the exertion of power, each of which independently leaves significant detrimental effects on child development. Numerous studies have shown that exposure to aggression in early life is associated with reduced positive peer interactions, increased social rejection, emotional problems, and difficulties in emotion regulation.

Moreover, parental aggression may contribute to the emergence of aggressive behaviors in children themselves and to the continuation of maladaptive parenting cycles across subsequent generations. Given the extensive consequences of parent- child aggression and the profound influence of cultural and social contexts on this phenomenon, examining it within the cultural context of Iran is of particular importance. A deeper understanding of the factors influencing aggression among Iranian mothers and the development of a culturally grounded model may represent an important step toward designing effective interventions.

Method

This study was conducted with the aim of developing a theoretical model of maternal aggression toward children using a qualitative approach and the grounded theory method. The study population consisted of mothers with at least one child under the age of 10 living in Mashhad in 2024, who had sought counseling services due to aggressive behavior toward their child. Sampling was carried out purposively and continued until theoretical saturation was achieved. Inclusion criteria included being married, having no history of divorce, and having at least one child under the age of 10.

Ultimately, after conducting interviews with 12 mothers, theoretical saturation was reached and data collection was discontinued. The primary data collection tool was a semi-structured interview conducted using a pre-designed interview guide. Each interview lasted between 60 and 90 minutes, and all interviews were audio-recorded with the participants' informed consent. The interviews were then transcribed verbatim and prepared for analysis. Data analysis was performed through three stages of open, axial, and selective coding. During open coding, the data were divided into smaller meaning units. In axial coding, relationships among concepts were identified and organized into categories. Finally, in selective coding, the final

theoretical model was developed. To ensure the credibility and trustworthiness of the study, multiple strategies were employed, including member checking, expert review, detailed description of the research process, and systematic documentation of the data.

Results

Data analysis resulted in the extraction of 172 open codes, 12 subcategories, and 5 main categories. The core category of the study was identified as “emotional arousal: disciplinary-caregiving anger.” The final theoretical model indicated that the “internal and external challenges to constructive interaction with the child” category functioned as the causal condition; “maternal maladaptive internal experiences” as the contextual condition; “maternal support networks” as the intervening condition; “maternal maltreatment of the child” as the action/interaction strategy; and “disruption of individual and family functioning” as the consequence of maternal aggression.

Table 1: Main categories and subcategories of the study

Main Category	Subcategories
Internal external challenges in constructive interaction with the child	Attachment-related difficulties; Child’s triggering behaviors
Maladaptive internal experiences	Childhood experiences; Expectations and interpretive biases toward the child’s behaviors; Psychological physical stressors; Deficits in emotional behavioral skills
Maternal support networks	Extended family support; Support from significant others
Maternal maltreatment of the child	Instrumental impulsive reactions; Emotional impulsive reactions; Physical maltreatment
Disruption of individual and family functioning	Low level of child mental health; Dissatisfaction with individual and family life

Discussion

The findings of the present study indicated that maternal aggression toward the child is a multidimensional and complex phenomenon shaped by the interaction of various factors. The developed theoretical model suggests that although parenting challenges trigger maternal anger, maladaptive internal experiences of the mother play a decisive role in transforming this anger into maltreatment. In addition, support networks can function as protective factors and prevent the occurrence of aggressive behaviors. These findings are consistent with previous research in this field.

Conclusion

Maternal aggression is the product of a complex interaction among individual, interpersonal, and environmental factors. Therefore, educational and therapeutic interventions should be designed with a focus on increasing maternal awareness and strengthening emotional regulation and communication skills.

Limitations

The main limitation of the present study is its qualitative nature and the restriction of the sample to mothers living in Mashhad, which limits the generalizability of the findings to other populations and cultural contexts.

Future Studies

Future studies may employ quantitative methods and larger samples to examine the causal relationships among variables influencing maternal aggression and to design effective interventions aimed at reducing this phenomenon.

تبیین پرخاشگری مادرانه: الگوسازی علل و راهبردها با رویکرد نظریه داده‌بنیاد

رضا ریحانی^{۱*}، مهدی ارخودی قلعه نوئی^۲، علی اکبر سلیمانیان^۳، منصور سودانی^۴^(۱) دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشگاه شهید چمران اهواز^(۲) استادیار، گروه روان‌شناسی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان تهران^(۳) دانشیار، گروه مشاوره، دانشگاه بجنورد^(۴) استاد، گروه مشاوره، دانشگاه شهید چمران اهواز

دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۰۳ تجدیدنظر: ۱۴۰۴/۰۹/۲۷ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۰۷

چکیده

زمینه: پرخاشگری مادر نسبت به کودک، یکی از مسائل بنیادین در روان‌شناسی است که می‌تواند پیامدهای منفی بر رشد عاطفی و رفتاری کودک داشته باشد. با این حال، بخش عظیمی از پژوهش‌های پیشین در این حوزه عمدتاً رویکرد کمی داشته‌اند و کمتر به تجربه زیسته مادران و درک عمیق آن‌ها از این رفتار پرداخته‌اند. این محدودیت موجب شده است شناخت ما از ریشه‌ها و زمینه‌های واقعی این پدیده همچنان ناقص باقی بماند. از این‌رو، انجام یک پژوهش کیفی ژرف‌نگر برای دستیابی به فهمی جامع‌تر از این مسئله، ضرورتی انکارناپذیر به نظر می‌رسد.

هدف: هدف پژوهش حاضر، استخراج مدل نظری پرخاشگری مادر نسبت به کودک و شناسایی عوامل، فرآیندها و پیامدهای مرتبط با آن در بستر فرهنگی ایران است. **روش:** این پژوهش از نوع کیفی و با رویکرد نظریه داده‌بنیاد (Corbin & Strauss, 1998) انجام شد. مشارکت‌کنندگان مادرانی بودند که در سال ۱۴۰۳ در شهر مشهد سکونت داشتند و تجربه زیسته مرتبط با موضوع پژوهش را دارا بودند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت و در مجموع ۱۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که مقوله مرکزی «برانگیختگی هیجانی: خشم تربیتی- مراقبتی» است که تحت تأثیر پنج مقوله دیگر شکل می‌گیرد. عوامل مؤثر شامل «چالش‌های درونی- بیرونی تعامل سازنده با کودک»، «تجارب درونی ناسازگار مادر» و «شبکه‌های حمایتی مادر» بود. راهبردهای پرخاشگری مادرانه در قالب «بدرفتاری مادر با کودک» و پیامدهای آن در مقوله «متزلزل شدن عملکرد فردی و خانواده» شامل احساس گناه مادر، آسیب به دلبستگی کودک و اختلال در جو خانواده شناسایی شدند. این یافته‌ها، بیانگر تعامل پیچیده عوامل روان‌شناختی، تجربی شخصی و حمایت‌های محیطی در بروز پرخاشگری مادرانه است.

نتیجه‌گیری: پرخاشگری مادرانه پدیده‌ای چندبعدی است که نیازمند توجه ویژه در برنامه‌های آموزشی و روان‌شناختی ارتقای روابط مادر- کودک می‌باشد. تمرکز بر عوامل مؤثر و شبکه‌های حمایتی می‌تواند نقش پیشگیرانه در کاهش پرخاشگری و ارتقای سلامت روان کودکان داشته باشد.

کلید واژه‌ها: پرخاشگری، پرخاشگری مادرانه، پرخاشگری والدین، نظریه‌های پرخاشگری والدین، نظریه داده‌بنیاد

* نویسنده مسئول مکاتبه: رضا ریحانی، rezareyhani69@gmail.com

- استناد این مقاله:

ریحانی، ر.، ارخودی قلعه نوئی، م.، سلیمانیان، ع. ا. و سودانی، م. (۱۴۰۴). تبیین پرخاشگری مادرانه: الگوسازی علل و راهبردها با رویکرد نظریه داده بنیاد. پژوهش‌های کیفی در علوم رفتاری، ۴(۲)، ۱۱۶-۱۰۱. doi.org/10.22077/qrebs.2025.10566.1144

مقدمه

خانواده، نخستین نهاد اجتماعی است که افراد در آن رشد می‌کنند، آموزش می‌بینند و پرورش می‌یابند. این نهاد سیستمی زنده، پویا و پیچیده است که اعضا در آن به‌طور مستمر با یکدیگر در تعامل‌اند و پیوسته بر یکدیگر تأثیر متقابل می‌گذارند (Criaco et al., 2017; Rashed et al., 2025). کیفیت عملکرد این سیستم، نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت روان، رشد اجتماعی و شکل‌گیری الگوهای رفتاری اعضا دارد؛ به‌گونه‌ای که محیط خانوادگی آسیب‌زا می‌تواند پیامدهای منفی گسترده‌ای را به دنبال داشته باشد. پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که فضای ناسالم خانوادگی، سلامت هیجانی و رفتاری اعضا را تضعیف کرده و احتمال بروز مشکلات روان‌شناختی را افزایش می‌دهد (Zografova & Dimitrova, 2023; Richard et al., 2024).

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی کارکرد خانواده، کیفیت روابط میان اعضاست (Khazaei, 2024)؛ به‌ویژه رابطه والد-کودک که می‌تواند هم نقش محافظت‌کننده و هم آسیب‌زا داشته باشد. در این میان، رابطه مادر-کودک در فرهنگ ایرانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا مادر معمولاً نخستین منبع دلبستگی و تنظیم هیجانی کودک به‌شمار می‌رود و کیفیت این رابطه، تأثیری عمیق بر رشد هیجانی و رفتاری کودک برجا می‌گذارد. کیفیت تعاملات والد-کودک، با پیامدهای هیجانی و رفتاری کودکان پیوند مستقیم دارد و می‌تواند از آنان در برابر بدرفتاری محافظت کند (Kosson et al., 2020; Li et al., 2023; Sun et al., 2024). با این حال، شیوه‌های ناسازگار فرزندپروری، به‌ویژه پرخاشگری والد و تنبیه کودک، رابطه والد-کودک را تضعیف کرده و آثار مخربی بر رشد کودک دارد. پرخاشگری والدین، چه پرخاشگری فیزیکی و چه روان‌شناختی، اغلب با فاصله‌گیری کودک، کاهش اعتماد و شکل‌گیری الگوهای تعاملی منفی همراه است (Liu et al., 2024; Swit et al., 2024).

از منظر همه‌گیرشناختی، وجود رفتارهای پرخاشگرانه والدین پدیده‌ای شایع است. Slep et al. (2024) گزارش کرده‌اند که حدود ۴۵٪ والدین در ایالات متحده، فرزند خود را تنبیه بدنی می‌کنند و ۳۹٪ کودکان تجربه پرخاشگری فیزیکی از سوی والدین را گزارش داده‌اند. یافته‌های برخی پژوهش‌های داخلی نیز نشان می‌دهد، تنبیه و پرخاشگری والدین در بخشی از خانواده‌های ایرانی همچنان مشاهده می‌شود و پیامدهای قابل‌توجهی بر امنیت هیجانی و رفتار کودک بر جای می‌گذارد (Mokhtari & Madanian, 2024). این یافته‌ها اهمیت تمایز میان «تنبیه» و «پرخاشگری» را آشکار می‌سازد؛ زیرا اگرچه برخی والدین تنبیه را ابزاری تربیتی تلقی می‌کنند، در ادبیات علمی، تنبیه بدنی (Corporal Punishment) نوعی رفتار آسیب‌زا و پیش‌بینی‌کننده مشکلات هیجانی و رفتاری آینده به‌شمار می‌رود، درمقابل پرخاشگری (Aggression)، رفتاری عمدانه با هدف آسیب رساندن یا اعمال کنترل است و پیامدهای شدیدتر و چندبعدی دارد (Hart & Ostrov, 2013).

در ادبیات اولیه رفتارگرایی، پرخاشگری واکنشی تعریف می‌شود که هدف آن آسیب رساندن یا ایجاد درد در دیگران است؛ اما به دلیل محدودیت‌های دیدگاه صرفاً رفتاری، مفهوم پرخاشگری بازتعریف شد (Xu et al., 2024). رفتار پرخاشگرانه چهار مؤلفه اساسی قصد، هدف، نقض هنجارها و انگیزه کناره‌گیری را دربرمی‌گیرد (Hershcovis & Bowling, 2017). در حوزه والد-کودک نیز، پرخاشگری می‌تواند در قالب رفتارهای فیزیکی (استفاده از نیروی بدنی برای اصلاح یا کنترل رفتار کودک) یا رفتارهای روان‌شناختی مانند تهدید، تحقیر، اجبار یا اعمال قدرت بروز کند (Rueda et al., 2024) که هر یک پیامدهای متفاوت اما هم‌پوشان دارند.

پیامدهای پرخاشگری والد نسبت به کودک گسترده، چندبعدی و پایدار است. مواجهه با پرخاشگری فیزیکی در سال‌های ابتدایی زندگی با کاهش تعاملات مثبت با همسالان، افزایش طردشدگی اجتماعی و بروز مشکلات عاطفی همراه است (Swit et al., 2024). قرار گرفتن در معرض فریادها و تنبیه‌های والدین نیز می‌تواند به بروز پرخاشگری در خود کودک منجر شود (Ward et al., 2025) و مادران پرخاشگر با احتمال بیشتری فرزندان را با رفتارهای ضداجتماعی یا ناسازگار پرورش می‌دهند (Fields et al., 2025). افزون بر پیامدهای مستقیم برای کودک، تنبیه و پرخاشگری والد پیامدهایی برای خود والد نیز به دنبال دارد، از جمله احساس گناه، فرسودگی هیجانی، تشدید تنش زناشویی و تداوم الگوهای منفی تربیتی که در پژوهش‌های کمی به آن پرداخته شده است. همچنین، تنبیه والدین با افزایش اضطراب، مشکلات تنظیم هیجان و کناره‌گیری اجتماعی در کودک مرتبط است و می‌تواند چرخه‌های ناسالم تربیتی را در نسل‌های بعدی تداوم بخشد (Zhou et al., 2025; Zhang & Wang, 2025).

برای تبیین چرایی پرخاشگری والد و انتقال بین‌نسلی این پدیده، نظریه‌های متعددی ارائه شده است. نظریه سیستم‌های خانواده (1959) Bowen به انتقال الگوهای رفتاری و هیجانی میان نسل‌ها اشاره دارد و نقش تجربه‌های دوران کودکی در شکل‌گیری خانواده هسته‌ای را برجسته می‌کند (Goldenberg & Goldenberg, 2001). نظریه دلبستگی (1969, 1973) Bowlby نیز تأکید می‌کند که میزان دسترس‌پذیری و حساسیت والد در سال‌های اولیه زندگی، الگوهای درونی شده از خود و دیگران را شکل می‌دهد و نوع تعامل فرد با

روابط بعدی را تعیین می‌کند (Khoshabi & Abuhamzeh, 2023). نظریه اجبار (Patterson 1982) چرخه‌های تعاملی منفی والد-کودک را تبیین کرده و نشان می‌دهد، چگونه تقویت متقابل رفتارها می‌تواند به افزایش تنبیه و پرخاشگری بینجامد (Moed, 2024). افزون بر این، نظریه خشونت بین‌نسلی (Calkmus 1984)، برگرفته از نظریه یادگیری اجتماعی (Bandura 1977) بر نقش مشاهده و الگوسازی رفتار والدین در شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای کودک تأکید دارد (Rueda et al., 2024; Martuccio et al., 2022). مجموع این نظریه‌ها نشان می‌دهد، تجربه مستقیم یا مشاهده خشونت در کودکی، احتمال بازتولید الگوهای پرخاشگرانه در نسل‌های بعدی را افزایش می‌دهد (Goncy et al., 2021).

عوامل مؤثر بر پرخاشگری والد تنها به تجربه‌های گذشته محدود نمی‌شود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند والدینی که خود تجربه‌های نامطلوب یا خشونت در کودکی داشته‌اند، با احتمال بیشتری رفتارهای پرخاشگرانه‌ای نسبت به فرزندانشان بروز می‌دهند (Shin et al., 2022; Morgan et al., 2025). در کنار این عوامل، شرایط کنونی زندگی نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند؛ از جمله تنش‌های زناشویی و تعارض زوجین (Mahoney et al., 2003)، استرس‌های اجتماعی مانند تبعیض ادراک شده و جایگاه اجتماعی پایین (Lau et al., 2006)، استرس‌های شغلی (Wang & Li, 2023)، سبک‌های دلبستگی والدین (Xu et al., 2024) و مشکلات تنظیم هیجان یا خودکنترلی پایین (Corso et al., 2025) که همگی با افزایش پرخاشگری والدین مرتبط گزارش شده‌اند.

بررسی‌ها در ایران نشان داده است که بدرفتاری والد-کودک از شیوع قابل توجهی برخوردار است و سبک فرزندپروری و ویژگی‌های شخصیتی مادران با پرخاشگری کودکان ارتباط معناداری دارد (Esmaeili et al., 2014). همچنین، خشونت خانگی علیه زنان در دوران همه‌گیری کرونا، با افزایش پرخاشگری کودکان پیش‌دستانی همبستگی معناداری داشته است (Asadi et al., 2022). پژوهشی در استان کردستان نشان داد، تنبیه فیزیکی و روان‌شناختی کودکان در بیش از ۷۰٪ خانواده‌ها رخ می‌دهد و این رفتارها با تحصیلات پایین مادر، تجربه خشونت در کودکی، خشونت خانگی و اختلالات روانی مادر مرتبط است (Khazaei et al., 2023). افزون بر این، یافته‌های پژوهشی دیگر حاکی از آن است که سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه و روان‌رنجوری مادر با افزایش پرخاشگری کودکان دبستانی و سبک دموکراتیک، برون‌گرایی و توافق‌پذیری مادر با کاهش پرخاشگری مرتبط است (Mortezavi & Amiri Majd, 2022). در مجموع، ریشه‌های پرخاشگری والد پدیده‌ای چندعاملی است که بازتاب‌دهنده تعامل پیچیده‌ای میان تاریخچه فردی، شرایط خانوادگی، عوامل اجتماعی-اقتصادی و ویژگی‌های درون‌فردی والدین است.

با توجه به این که پیامدهای تجربه پرخاشگری والد-کودک می‌تواند در کوتاه‌مدت و بلندمدت تداوم یابد و این پدیده به شدت از زمینه‌های فرهنگی تأثیر می‌پذیرد (Lansford, 2022)، بررسی آن در بافت فرهنگی ایران که ساختار رابطه مادر-کودک، انتظارات تربیتی و نقش‌های جنسیتی ویژگی‌های متمایز دارند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ اگرچه پژوهش‌های جهانی گسترده‌ای در این حوزه انجام شده است، شواهد بومی درباره تجربه مادران ایرانی، که نقش محوری در روابط هیجانی و تربیتی کودک دارد، همچنان محدود باقی مانده است. رابطه مادر-کودک، نقشی اساسی در شکل‌گیری الگوهای هیجانی، تنظیم هیجان و کیفیت روابط اجتماعی کودک ایفا می‌کند (Wu et al., 2025) و فرآیندهای ذهنی و عاطفی مادر، نقش مهمی در نحوه تجربه و مدیریت تعاملات تربیتی دارند (Czik et al., 2025). با توجه به نقش محوری مادران ایرانی در مراقبت هیجانی و تربیتی کودک، کمبود شواهد بومی درباره تجربه زیسته آنان در مواجهه با پرخاشگری، یک شکاف پژوهشی مهم محسوب می‌شود. پژوهش حاضر با تکیه بر رویکرد کیفی و تحلیل تجربه زیسته مادران، ضمن تمرکز بر بستر فرهنگی ایران، تلاش می‌کند این خلأ پژوهشی را پر کرده و تصویری جامع و عمیق از عوامل، فرآیندها و راهبردهای مؤثر بر پرخاشگری مادر نسبت به کودک ارائه دهد؛ رویکردی که پژوهش‌های کمی قادر به آشکارسازی آن نیستند.

روش

با توجه به ماهیت چندبعدی و پیچیده پرخاشگری مادر نسبت به کودک، پژوهش حاضر با هدف درک عمیق تجربه‌های واقعی و عوامل مؤثر بر این پدیده، از نوع کیفی و با رویکرد نظریه داده‌بنیاد (Corbin & Strauss, 1998) طراحی شد. این رویکرد پژوهشی امکان می‌دهد تا پژوهشگر با تحلیل دقیق تجربه‌های زیسته مشارکت‌کنندگان، چارچوب نظری متناسب با پدیده مورد پژوهش را استخراج کرده و روابط میان مفاهیم و عوامل مؤثر را تبیین کند (Sandu, 2018). در این رویکرد، پژوهشگر ابتدا ویژگی‌های مورد نظر برای انتخاب مشارکت‌کنندگان را مشخص کرده و سپس افراد واجد شرایط را شناسایی می‌کند (Reyhani et al., 2022).

فراخوان برای حضور در پژوهش از طریق مراکز مشاوره روان‌شناسی و اطلاع‌رسانی به مادرانی انجام شد که به دلیل پرخاشگری نسبت به فرزندان خود متقاضی دریافت خدمات مشاوره بودند. اطلاع‌رسانی، شامل نصب آگهی‌های کوتاه و ارائه بروشورهایی بود که هدف پژوهش

و شرایط ورود به پژوهش را توضیح می‌داد. مادرانی که تمایل به شرکت در پژوهش داشتند، پس از آشنایی با شرایط ورود و کسب رضایت اولیه، به مصاحبه دعوت شدند. معیارهای ورود شامل متأهل بودن، نداشتن سابقه طلاق و داشتن حداقل یک فرزند زیر ۱۰ سال بود.

نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد تا مشارکت‌کنندگانی با تجربه مرتبط و اطلاعات غنی، انتخاب شوند و هم‌زمان نمونه‌گیری نظری استفاده شد تا فرآیند گردآوری تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یابد. در نهایت، داده‌ها از ۱۲ مادر ساکن مشهد در سال ۱۴۰۳ گردآوری شد. در این مرحله اشباع نظری حاصل شد؛ به گونه‌ای که مصاحبه‌های بعدی اطلاعات جدید و معناداری به یافته‌ها اضافه نکردند.

تمامی مراحل پژوهش با رعایت اصول اخلاقی و بر اساس پروتکل تأیید شده توسط کمیته اخلاق دانشگاه انجام شد. پیش از آغاز مصاحبه‌ها، هدف پژوهش، روش جمع‌آوری داده‌ها و حق شرکت‌کنندگان برای انصراف در هر مرحله، به صورت شفاهی و کتبی توضیح داده شد و رضایت آگاهانه آنان اخذ گردید. مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر اصلی، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی و دارای تجربه پیشین در انجام مصاحبه‌های کیفی، انجام شد. پژوهشگر با هیچ‌یک از مشارکت‌کنندگان آشنایی قبلی نداشت و تلاش شد رابطه‌ای حرفه‌ای، بی‌طرفانه و حمایت‌کننده برقرار شود. به منظور حفظ محرمانگی، اطلاعات شخصی مشارکت‌کنندگان محرمانه نگه داشته شد و داده‌ها با استفاده از کدگذاری ناشناس ذخیره گردید.

جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد. مصاحبه‌ها با پرسش‌های کلی آغاز گردید تا ابعاد اصلی تجربه مادران شناسایی شود، برای مثال «چه مواقعی از دست فرزندتان عصبانی می‌شوید و او را دعوا می‌کنید؟» و سپس با طرح پرسش‌های پیگیر و جزئی‌تر، جزئیات و مثال‌های عینی از موقعیت‌های تجربه شده استخراج شد. تمامی مصاحبه‌ها با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط صوتی شد، سپس تایپ و پرینت گردید تا داده‌ها برای تحلیل آماده شده و امکان بررسی دقیق مفاهیم و واحدهای معنایی فراهم شود.

تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت. در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها به صورت خط به خط بررسی و داده‌ها به واحدهای معنایی خرد تفسیم شد تا مفاهیم اولیه استخراج شود. این واحدها در قالب کدهای باز سازمان‌دهی شدند و برای شناسایی مضامین و مفاهیم بنیادین مورد استفاده قرار گرفتند. در مرحله کدگذاری محوری، کدهای باز با یکدیگر مقایسه و در قالب کدهای محوری و خرده‌مقوله‌ها دسته‌بندی شدند تا روابط میان مفاهیم اصلی، شرایط علی، زمینه‌ای و پیامدی روشن گردد. در نهایت، در مرحله کدگذاری انتخابی، مقوله مرکزی تعیین شد که تمامی مقوله‌های محوری را در برمی‌گرفت و بر اساس آن، نظریه‌ای تفسیری درباره تعامل عوامل مؤثر بر پرخاشگری مادر نسبت به کودک تکوین یافت.

برای افزایش انتقال‌پذیری یافته‌ها، مشارکت‌کنندگان از میان مادران شاغل و خانه‌دار با سطوح مختلف تحصیلی و وضعیت اجتماعی-اقتصادی متفاوت انتخاب شدند. به منظور افزایش باورپذیری، خلاصه نتایج هر مصاحبه در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و بازخورد آنان در اصلاح و تکمیل تحلیل‌ها لحاظ شد. همچنین، برای تأمین تأییدپذیری، فرآیند تحلیل و کدگذاری داده‌ها توسط سه متخصص مشاوره خانواده و یک متخصص روان‌شناسی تربیتی بازمینی و اصلاح شد تا دقت، انسجام و تناسب فرهنگی نتایج تضمین شود. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

کد مصاحبه‌شونده	سن	میزان تحصیلات	شغل	تعداد فرزندان
۱	۳۷	کارشناسی ارشد	کارمند شهرداری	۲
۲	۲۸	کارشناسی ارشد	مشاور	۱
۳	۲۵	کارشناسی	خانه‌دار	۱
۴	۳۴	کارشناسی	آزاد	۲
۵	۲۸	کارشناسی	خانه‌دار	۲
۶	۳۷	دکتری	دبیر	۱
۷	۳۰	کارشناسی	آزاد	۲
۸	۴۲	کارشناسی ارشد	خانه‌دار	۳
۹	۲۹	کارشناسی ارشد	مربی مهد	۱
۱۰	۳۴	کارشناسی ارشد	وکیل	۳
۱۱	۳۹	کارشناسی	خانه‌دار	۳
۱۲	۳۲	کارشناسی ارشد	آزاد	۲

یافته‌ها

بعد از تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر، ۱۷۲ کد باز حاصل شد که در ۱۲ خرده مقوله و ۵ مقوله مطابق جدول ۲ جای گرفتند.

جدول ۲: کدهای باز، خرده‌مقولات و مقولات

مقولات	خرده‌مقولات	کدهای باز	تعداد
آسیب‌های دلبستگی		احساس بی‌ارزشی از دوران کودکی، احساس بی‌ارزشی در رابطه با همسر، احساس ناکافی بودن از گذشته، احساس ناکافی بودن در رابطه با همسر، احساس محترم نبودن از گذشته، احساس محترم نبودن در رابطه با همسر، نادیده‌گرفته‌شدن از دوران کودکی، نادیده‌گرفته‌شدن در رابطه با همسر، خود کوچک‌بینی، احساس خوب نبودن، احساس ناتوانی، درک نشدن توسط والدین، عدم درک در رابطه زناشویی	۱۳
		احساس تنهایی از دوران کودکی، احساس تنهایی در تربیت فرزندان، احساس تنهایی در نگهداری از فرزندان، نقش فرزند ولی‌گونه در دوران کودکی، نقش فرزند ولی‌گونه در دوران نوجوانی	۵
		عدم دریافت حمایت عاطفی در دوران کودکی، عملکرد ضعیف همسر در رفتارهای حمایتگرانه، عدم دریافت عشق از سوی والدین، ارضای پایین نیاز به عشق در دوران کودکی، سطح پایین ارضای عشق توسط همسر، تماس فیزیکی اندک با والدین از دوران کودکی	۶
چالش‌های درونی - بیرونی تعامل سازنده با کودک		انجام ندادن تکالیف، بی‌توجهی به تکالیف درسی، غذا خوردن در زمان نامناسب، بازی بیش از حد با گوشی، تماشای برنامه بیش از زمان تعیین شده	۵
		دعوا با همشیره‌ها، دعوا با همسالان، فحاشی، جیغ کشیدن	۴
		دست زدن به وسایل خطرناک، راه رفتن و دویدن با ابزار خطرناک، بازی با وسایل نامناسب، انجام کارهای خطرناک، عدم رعایت بهداشت فردی	۵
رفتارهای محرک کودک		نخوابیدن، امتناع از غذا خوردن، مطیع نبودن، گستاخی در برابر والد، گستاخی در برابر بزرگ‌ترها، آماده نشدن در زمان مناسب، مقاومت در برابر یادگیری، مقاومت در برابر انجام کامل تکالیف	۸
		درگیری‌های لفظی والدین با هم، درگیری‌های فیزیکی والدین با هم، درگیری والدین با همشیره‌ها، قهر کردن، قهرهای طولانی‌مدت	۵
		کتک خوردن، آزار جسمی دیدن، مورد سوءاستفاده جنسی قرار گرفتن	۳
تجارب دوران کودکی		تحقیر شدن، مقایسه شدن، سرزنش شدن، برچسب خوردن، توهین شنیدن، خودسرزنی والدین در مقابل کودک، مسخره شدن	۷
		عدم شناخت کافی از کودک، ناآشنایی با مراحل رشد کودک، ادراک منفی از هویت کودک، سوءبرداشت از رفتارهای کودک	۴
		والد خوب نبودن از نظر دیگران، بی‌تربیت بودن کودک از نظر بقیه، انتظارات بالا از کودک، انتظارات بالا از خود، انتظارات بالا از همسر، بی‌ارزش دانستن تلاش‌های بی‌نتیجه کودک، شخصی‌سازی، داشتن بایدها در زمینه فرزندپروری، بزرگنمایی و کوچک کردن	۹
تجارب درونی ناسازگار		اعتقاد به حساب بردن کودک از والد، اهمیت ترس برای اصلاح رفتار، تنبیه لازمه تربیت، کارایی ترس در مطیع‌بودن کودک	۴
		استرس محیط کار، استرس مربوط به خانواده گسترده، ناآرامی عاطفی در رابطه زناشویی، درگیری ذهنی در زمینه مشکلات تحصیلی، استرس مربوط به زندگی تحصیلی و شخصی خود	۵
		خستگی شدید، خواب‌آلودگی، درد فیزیکی، ضعف غذایی، کمبود ویتامین‌ها	۵
فشارهای روانی - جسمانی		عدم آگاهی از احساسات، ضعف در نام‌گذاری احساسات فعلی، ابراز نادرست هیجانات منفی، ابراز نادرست هیجانات مثبت	۴
		تعهد به بایدها، اجرای بی‌کم و کاست قوانین خانه، تعهد خشک به برنامه‌ریزی‌ها، اجرای قوانین مربوط به کودکان تحت هر شرایطی، تعصب بر افکار خود	۵
		عدم درک احساسات کودک، ناتوانی در شناسایی نیازهای فعلی کودک، بی‌توجهی به احساسات در رابطه با کودک، ناتوانی در درک احساسات همسر و دیگران، ضعف در پاسخگویی همدلانه	۵

ضعف در مهارت‌های هیجانی - رفتاری

ادامه جدول ۲: کدهای باز، خرده مقولات و مقولات

مقولات	خرده مقولات	کدهای باز	تعداد
تجارب درونی ناسازگار	ضعف در مهارت‌های هیجانی - رفتاری	عدم توانایی در گوش دادن، مرور افکار خود در حین گفتگو، ناتوانی در موکول کردن گفتگو به زمان مناسب، عملکرد ضعیف در درک پیام‌ها، ناتوانی در به کارگیری کلمات مناسب، صحبت به صورت غیرمستقیم، ارائه پیام‌های کلامی و غیرکلامی متناقض، ناهماهنگی پیام‌های کلامی و غیرکلامی	۸
شبکه‌های حمایتی مادر	رفتارهای حمایتگرانه اطرافیان	مداخله‌های همدلانه والدین مادر، مداخله‌های همدلانه والدین همسر، مداخله‌های همدلانه خانواده گسترده مادر، مداخله‌های حمایت‌کننده، مداخله‌های همدلانه همسایه‌ها، مداخله‌های همدلانه همکاران	۴
بدرفتاری مادر با کودک	بارخوردهای تکانشی وسیله‌ای بارخوردهای تکانشی عاطفی	قهر با کودک، خودسرزنی در مقابل کودک، خودزنی مادر، قهر طولانی‌مدت، اجتناب از سرزنش، تهدید، توهین، تمسخر، برچسب‌زنی، تحقیر، مقایسه، جیغ زدن	۵ ۸
	بدرفتاری فیزیکی	تنبیه بدنی کودک، آزار بدنی، درخواست از همسر برای تنبیه بدنی و تنبیه کودک	۳
	سطح پایین سلامت روان کودک	پرخاشگری کودک به والد، پرخاشگری کودک به همسالان، قهر کودک، کاهش خودافشایی کودک، گستاخی کودک در برابر دیگران، عدم توانایی کودک در نه گفتن، گوشه‌گیری کودک، زورگویی در برابر همسالان	۸
		کودک مضطرب، ترس کودک، ارزشمند ندیدن خود، خودپنداره منفی در کودک، اعتماد به نفس پایین، کاهش خلاقیت، حس گناه در کودک، زودرنجی کودک، احساس ناامنی در کودک، میل به بازی‌های خشن	۱۰
متزلزل شدن عملکرد فردی و خانواده		خرید هدیه برای کودک بدون مناسبت، شکستن برخی قوانین برای کودک، نادیده گرفتن خطای زود هنگام کودک، تفریح بلافاصله بعد از بدرفتاری با کودک	۴
	ناخشنودی از زندگی فردی - خانوادگی	بی‌توجهی به قوانین وضع شده توسط مادر، عدم حرف‌شنوی از مادر، گستاخی در برابر مادر، بی‌توجهی به خواسته‌های مادر، افزایش آستانه تحمل درد در برابر مادر، بی‌توجهی به وظایف تعیین شده توسط مادر، کوتاهی در اجرای وظایف تعیین شده توسط مادر	۷
		آرزوی مادری دیگر داشتن، ناراحت بودن از مادر، ابراز ناراحتی از مادر به اطرافیان، شکایت از بازخوردهای مادر	۴
		ایرادگیری متقابل زوجی، انتقاد متقابل همسران از عملکرد یکدیگر، سرزنش متقابل زوجی، مقایسه متقابل در رابطه زوجی، ناراحتی از والدگری همسر	۵

مقوله مرکزی: در مرحله کدگذاری انتخابی مشخص شد هیچ‌یک از کدهای استخراج شده، به‌تنهایی قادر به پوشش و یکپارچه‌سازی خرده‌مقوله‌ها نیستند. به همین علت، مقوله مرکزی در سطحی انتزاعی‌تر تعیین شد. مقوله مرکزی پژوهش «برانگیختگی هیجانی: خشم تربیتی - مراقبتی» بود که در پارادایم نظری این پژوهش در بخش مرکزی قرار گرفت.

عوامل علی: چالش‌های درونی - بیرونی تعامل سازنده با کودک: در مدل استخراج شده، تنها مقوله «چالش‌های درونی - بیرونی تعامل سازنده با کودک»، که شامل آسیب‌های دلبستگی مادر و رفتارهای آزاردهنده کودک می‌شود، خشم تربیتی - مراقبتی مادران را برمی‌انگیزد. به عبارت دیگر هم عوامل درونی مادران و هم عوامل بیرونی مرتبط با رفتارهای کودک، موجب خشم او می‌گردد. در این باره، مشارکت‌کننده HR06 می‌گوید: «تو زندگی هیچ وقت هیچ کسی منو درک نکرده، نه منو و نه شرایطی که تویش هستم. این چیزیه که خیلی عصبیم می‌کنه. حالا وقتی می‌بینم پسر ۵ سالم با اینکه بارها و بارها ازش خواستم اسباب‌بازی‌اش رو جمع کنه ولی باز منم بی‌نظمی می‌کنه، واقعاً از کوره در میرم!».

عوامل زمینه‌ای: تجارب درونی ناسازگار مادر؛ از میان مقوله‌های حاصل، فقط مقوله «تجارب درونی ناسازگار مادر»، منجر به بدرفتاری او با کودک می‌شود. خرده‌مقولات تجارب دوران کودکی مادر، توقعات و سوگیری در تفسیر رفتارهای کودک، فشارهای روانی - جسمانی که مادر در زندگی شخصی، زناشویی و شغلی تجربه می‌کند و همچنین ضعف او در مهارت‌های هیجانی - رفتاری مانع از پاسخی سازنده و کارآمد در مقابل کودک و بدرفتاری‌های او می‌شود. اظهارات HR04: «وقتی عقیده مدرم این بود که تا بچه کنک نخوره آدم نمیشه، من بطور مادری می‌تونم بشم؟ بارها می‌خوام وقتی عصبی میشم بچمو نزنم یا بهش توهین نکنم ولی وقتی دوباره عصبیم می‌کنه دقیقاً همونطوری که مدرم بارها برخوردمی‌کردم برخورد می‌کنم!» بیانگر تجارب درونی مادر است که از گذشته تاکنون حفظ شده و با بدرفتاری کودک دوباره فعال شده و به بدرفتاری با کودک منتهی می‌شود.

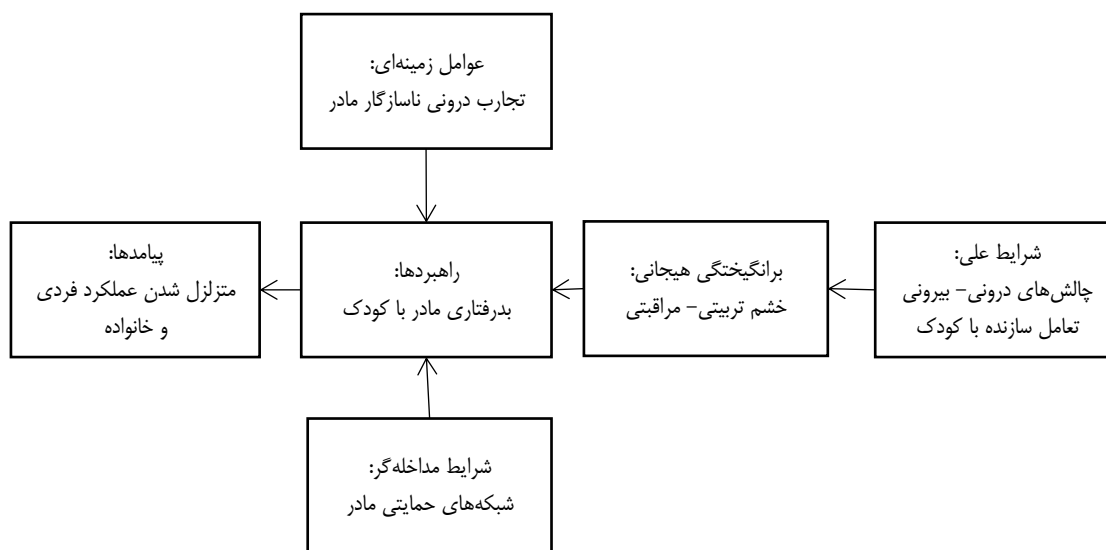
عوامل مداخله‌گر: شبکه‌های حمایتی مادر؛ وجود «شبکه‌های حمایتی مادر»، مانع از بدرفتاری آن‌ها با کودک می‌شود. با توجه به اظهارات مشارکت‌کنندگان، مشخص شد عملکرد خانواده گسترده و روابط حمایتی فعلی که مادران با والدین و یا همشیرها، دوستان و اقوام تجربه می‌کنند، از برخی بدرفتاری‌های آن‌ها با فرزندشان جلوگیری می‌کند. بنابر بیانات مشارکت‌کنندگان، مقوله شبکه‌های حمایتی به‌طور مستقیم بر ارتباط والد-کودک اثر می‌گذارد. در این زمینه، مشارکت‌کننده HR011 می‌گوید: «البته گاهی اوقات هست که بچم همون کاری رو میکنه که تو خونه خیلی میره رو مخم/اما اصلاً نمیتونه عصبانیم کنه. جالبه وقتی که همسایه‌مون با بچش میاد خونمون خونسردتر برخورد می‌کنم. شاید بخاطر اینکه که همسایه‌مون خیلی آرومه و درکم میکنه!».

راهبردها: بدرفتاری مادر با کودک؛ مشخص شد مادران حاضر در این پژوهش هنگام عصبانیت، به‌منظور آموزش رفتار درست، کنترل کودک، خاموش‌سازی رفتار بد و یا اصلاح رفتار او، واکنش‌هایی از خود نشان می‌دهند که عملکرد خانواده را تحت شعاع قرار می‌دهد. این بدرفتاری‌ها را می‌توان در سه خرده‌مقوله بازخوردهای تکانشی وسیله‌ای، بازخوردهای تکانشی عاطفی و بدرفتاری فیزیکی جای داد. در این راستا، اظهارات مشارکت‌کننده HR01: «وقتی از کارش ناراحت یا عصبی میشم، باهاش قهر می‌کنم و مثلاً تا دو روز باهاش حرف نمی‌زنم یا شده مثلاً یک هفته باهاش سرسنگینم!» نشان‌دهنده بدرفتاری وسیله‌ای است.

پیامدها: متزلزل شدن عملکرد فردی و خانواده؛ داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها حاکی از آن است که بدرفتاری با کودک می‌تواند بر تمام روابط اعضای خانواده تأثیر منفی گذاشته و سیستم خانواده را با مشکل در عملکرد مواجه سازد. «متزلزل شدن عملکرد فردی و خانواده» دو خرده‌مقوله کاهش در سلامت روان کودک و کاهش در خشنودی زندگی فردی-خانوادگی را دربرمی‌گیرد. در این باره، مشارکت‌کننده HR03 می‌گوید: «بعضی وقتا که همسر خون هستش و بچمو بخاطر کارش دعوا می‌کنم، همسر ازم ایراد میگیره و به دعوایی هم بین ما درست میشه!».

پارادایم نظری: با مشخص شدن مقوله مرکزی، کدهای محوری و روابطی که بین آن‌ها مشاهده شد، پارادایم نظری ارائه گردید. شکل ۱ پارادایم نظری پرخاشگری مادر-کودک را نشان می‌دهد.

شکل ۱: مدل نظری پرخاشگری مادرانه

همانگونه که نمودار ۱ نشان می‌دهد، اگرچه «چالش‌های درونی-بیرونی تعامل سازنده با کودک» که یک مادر تجربه می‌کند موجب برانگیختگی هیجانی و خشم او می‌شود، با این حال، آنچه بدرفتاری او با فرزندش را تحت شعاع قرار می‌دهد، تجارب درونی ناسازگار و شبکه‌های حمایتی وی می‌باشد.

بحث

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد نظریه داده‌بنیاد، مدلی چرخه‌ای و تعاملی از پرخاشگری مادر نسبت به کودک ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد این پدیده نه یک رویداد خطی و منفرد بلکه حاصل تعامل پیچیده و پویای مجموعه‌ای از مقوله‌های متعدد است. مقوله مرکزی «برانگیختگی هیجانی: خشم تربیتی- مراقبتی» در مرکز این مدل قرار دارد و رابطه آن با سه دسته مقوله علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر به صورت دینامیک و چرخه‌ای تعریف شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد چالش‌های درونی- بیرونی تعامل سازنده با کودک، تجارب درونی ناسازگار مادر و شبکه‌های حمایتی، نه به‌طور مستقل بلکه در پیوندی متقابل، زمینه شکل‌گیری و تداوم خشم مادر و بروز رفتارهای پرخاشگرانه را فراهم می‌کنند (Mahoney et al., 2003; Besharat et al., 2020; Shin et al., 2024).

مقوله چالش‌های درونی- بیرونی تعامل سازنده با کودک شامل خرده‌مقولاتی مانند آسیب‌های دلبستگی مادر در دوران کودکی، تجربه‌های مرتبط با همسر و رفتارهای تحریک‌کننده کودک است. مواجهه با این چالش‌ها می‌تواند خشم مادر را برانگیزد و در تعامل با تجارب درونی ناسازگار مادر، از جمله بازتولید الگوهای یادگیری اجتماعی و باورهای تربیتی نادرست (Bandura, 1977)، سطح تحریک‌پذیری هیجانی مادر را افزایش داده و منجر به بروز رفتارهای پرخاشگرانه شود (Bi & Keller, 2021; Crouch et al., 2022; Moed, 2024). افزون بر این، مؤلفه‌های هیجانی، مانند فشارهای شغلی، خستگی و کمبود خواب و توانایی ناکافی در همدلی و شناخت احساسات خود و کودک نیز این چرخه را تشدید می‌کنند (Siegel & Bryson, 2011; Asgharpor et al., 2018). در نتیجه، هر تجربه جدید در تعامل با کودک می‌تواند هیجانات گذشته مادر را فعال کرده و به‌عنوان بازخوردی برای رفتار بعدی عمل کند؛ رفتاری که خود بر واکنش‌های کودک اثر گذاشته و چرخه را تداوم می‌بخشد.

در این میان، شبکه‌های حمایتی مادر به‌عنوان یک عامل مداخله‌گر نقش تعدیل‌کننده در این چرخه ایفا می‌کند. حمایت همدلانه از سوی والدین همسر، خواهر و برادرها، اقوام، همسایه‌ها و همکاران می‌تواند با کاهش فشارهای روان‌شناختی، سطح تحریک‌پذیری هیجانی مادر را پایین آورده و از بروز و بدرفتاری با کودک پیشگیری کند (Seon, 2024; Sampson et al., 1997; Wang & Li, 2023; Shayeg et al., 2021). این حمایت‌ها نه تنها به کاهش استرس روان‌شناختی مادر کمک می‌کنند، بلکه امکان اصلاح چرخه هیجانی و شکل‌دهی پاسخ‌های سازنده به کودک را فراهم می‌سازند.

پایامد چرخه پرخاشگری مادرانه، متزلزل شدن عملکرد فردی و خانواده است که منجر به کاهش سلامت روان کودک و نارضایتی از زندگی فردی و خانوادگی می‌شود (Liu et al., 2024; Zhou et al., 2025; Zhang & Wang, 2025). این پیامدها خود به‌عنوان بازخوردی منفی می‌توانند مقوله‌های پیشین را تقویت کرده و سطح خشم و تحریک‌پذیری مادر را افزایش دهند، به‌گونه‌ای که چرخه هیجانی- رفتاری پرخاشگری تداوم یابد. در مجموع، مدل ارائه شده نشان می‌دهد پرخاشگری مادرانه پدیده‌ای پویا، چندعاملی و تعاملی است که پیشگیری و مداخله مؤثر در آن، مستلزم توجه هم‌زمان به درک تعاملات هیجانی، شناختی و اجتماعی مادران است، نه تمرکز صرف بر عوامل منفرد یا تطبیق با پژوهش‌های پیشین.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان داد که پرخاشگری مادر نسبت به کودک پدیده‌ای چندبعدی است که در بستر تعامل پیچیده‌ای از عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر شکل می‌گیرد و پیامدهای گسترده‌ای بر سلامت روان و عملکرد فردی و سیستم خانواده به همراه دارد. یافته‌ها حاکی از آن است که چالش‌های درونی- بیرونی تعامل سازنده با کودک، از جمله رفتارهای برانگیزاننده کودک و آسیب‌های دلبستگی مادر، در وهله نخست به فعال شدن خشم تربیتی- مراقبتی می‌انجامد، اما در غیاب تجارب درونی ناسازگار مادر، به‌تنهایی به بدرفتاری منجر نمی‌شوند. در مقابل، تجارب درونی مادر، شامل باورهای تربیتی نادرست، تحریف‌های شناختی، فشارهای هیجانی و روان‌شناختی، نقش تعیین‌کننده در شدت و نوع واکنش مادر در مواجهه با رفتار کودک ایفا می‌کنند و زمینه فعال شدن راهبردهای بدرفتاری را فراهم می‌سازند. در این میان، شبکه‌های حمایتی همدلانه از جمله حمایت خانواده و اطرافیان، می‌توانند به‌عنوان عامل مداخله‌گر از بروز رفتارهای پرخاشگرانه جلوگیری کرده و استرس مادر را کاهش دهند.

پایامد پرخاشگری مادرانه، که در قالب متزلزل شدن عملکرد فردی و خانواده مفهوم‌سازی شد، شامل کاهش سلامت روان کودک، افت کیفیت روابط والد- کودک و تأثیر منفی بر سایر اعضای خانواده و رضایت کلی از زندگی خانوادگی است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که پرخاشگری مادر صرفاً یک مسئله رفتاری نیست بلکه محصول یک نظام پیچیده از تجارب گذشته، هیجانات فعلی و تعاملات محیطی است که می‌تواند به تداوم یا گسست الگوهای بین‌نسلی منجر شود. بر این اساس، مداخلات آموزشی و درمانی باید رویکردی جامع و چندسطحی اتخاذ کنند؛ به‌گونه‌ای که ضمن افزایش آگاهی مادران نسبت به تجارب درونی بر تقویت مهارت‌های همدلی و تنظیم هیجانات و بهره‌گیری از شبکه‌های حمایتی تمرکز داشته باشند و هم‌زمان از ظرفیت شبکه‌های حمایتی نیز بهره بگیرند.

نتایج این پژوهش، بر ضرورت توجه به زمینه فرهنگی و تاریخی والدین، به‌ویژه تجارب دوران کودکی و ساختار حمایتی خانواده، در طراحی برنامه‌های پیشگیری و مداخله تأکید می‌کند و نشان می‌دهد کاهش خشونت والد-کودک و ارتقای کیفیت روابط خانوادگی، مستلزم رویکردی مبتنی بر شواهد، زمینه‌مند و چندبعدی است.

محدودیت‌ها

با توجه به ماهیت کیفی پژوهش، هدف اصلی این پژوهش دستیابی به درکی عمیق و زمینه‌ای از پدیدهٔ پرخاشگری مادرانه بود؛ از این‌رو تمرکز بر انتقال‌پذیری یافته‌ها به موقعیت‌ها و زمینه‌های مشابه قرار داشت، نه تعمیم آماری نتایج به جمعیت‌های گسترده‌تر. با این حال، برخی ملاحظات فرهنگی و روش‌شناختی می‌توانند بر یافته‌ها اثرگذار باشند. نخست، احتمال خودسانسوری مشارکت‌کنندگان وجود دارد؛ زیرا پرخاشگری مادرانه در فرهنگ ایرانی، پدیده‌ای ناپسند محسوب می‌شود و این امر ممکن است به گزارش کمتر رفتارهای واقعی منجر شده باشد. دوم، انتظارات اجتماعی و نقش‌های جنسیتی مسلط در فرهنگ ایرانی، از جمله تأکید بر صبوری و مهربانی نسبت به کودک، می‌تواند بر نحوهٔ تجربه و بیان هیجانات مادران تأثیر گذاشته و روایت‌های آنان را شکل دهد. سوم، سبک‌های تربیتی رایج و باورهای فرهنگی مرتبط با آموزش و انضباط کودکان، مانند گرایش‌های کنترل‌محور یا اقتدارگرایانه، می‌تواند بر الگوهای تعامل مادر-کودک و نحوهٔ تفسیر رفتارهای کودکان اثرگذار باشد.

علاوه بر این، امکان سوگیری پژوهشگر در فرآیند گردآوری و تحلیل داده‌ها وجود دارد؛ با این حال، برای کاهش این سوگیری‌ها از راهبردهایی مانند بازبینی داده‌ها توسط مشارکت‌کنندگان، بررسی توسط چند متخصص و کدگذاری نظام‌مند و دقیق استفاده شد. نمونهٔ پژوهش شامل ۱۲ مادر با سطح تحصیلات و وضعیت اجتماعی-اقتصادی متفاوت بود که به افزایش غنای داده‌ها و انتقال‌پذیری یافته‌ها کمک می‌کند؛ با این وجود، در به‌کارگیری نتایج در سایر مناطق جغرافیایی یا بافت‌های فرهنگی متفاوت، لازم است تفاوت‌های اجتماعی، اقتصادی و تربیتی مورد توجه قرار گیرد. در مجموع این ملاحظات، چارچوبی برای تفسیر مسئولانه یافته‌ها و استفاده محتاطانه از نتایج پژوهش فراهم می‌آورد و بر ضرورت توجه به زمینه فرهنگی و اجتماعی در تحلیل پرخاشگری مادرانه تأکید می‌کند.

پژوهش‌های آینده

پژوهش‌های آینده می‌توانند با بهره‌گیری از نمونه‌هایی متنوع‌تر از نظر جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی در مناطق مختلف ایران انجام شوند تا تأثیر تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی بر تجربه و بروز پرخاشگری مادرانه با دقت بیشتری بررسی شود. افزون بر این، انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای میان جوامع و فرهنگ‌های مختلف می‌تواند نقش زمینه‌های فرهنگی، انتظارات اجتماعی و الگوهای جنسینی مرتبط با مادری را در شکل‌گیری رفتارهای پرخاشگرانه روشن‌تر سازد.

همچنین، به‌کارگیری رویکردهای مختلط (کیفی- کمی)، امکان تحلیل گسترده‌تر و بررسی روابط تعاملی و چرخه‌ای میان عوامل زمینه‌ای، هیجانی و اجتماعی را فراهم می‌کند و به شناسایی فرآیندهای مؤثر در پرخاشگری والد کمک می‌کند. در نهایت، طراحی، اجرای و ارزیابی مداخلات آموزشی و درمانی مبتنی بر یافته‌های پژوهش می‌تواند کارایی راهبردهای پیشگیری و کاهش پرخاشگری والد-کودک در بستر فرهنگی ایران را به‌صورت عملی مورد سنجش قرار دهد.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی را گزارش نکرده‌اند.

References

- Asadi, N., Salmani, F., & Salmani, M. (2022). The relationship between aggressive behaviors of preschool children and the violence against Iranian women in the covid-19 pandemic. *Journal of Family Violence*, 37(7), 1125-1136. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36199132/>
- Asgharpor, Z., & Zarbakhsh Bahri, M. R. (2018). The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment in the relationship of parenting styles with bullying. *Child Mental Health*, 5(1), 68-79. <https://childmentalhealth.ir/article-1-294-en.html>
- Besharat, M. A., Raeisi, F., & Farahmand, H. (2020). Attachment injuries and depression: The

- mediating role of anger. *Quarterly Journal of Psychological Studies*, 16(59), 25-40. https://psychstudies.alzahra.ac.ir/article_4946.html?lang=en
- Bi, S., & Keller, P. S. (2021). Parental empathy, aggressive parenting, and child adjustment in a noncustodial high-risk sample. *Journal of interpersonal violence*, 36(19-20), NP10371-NP10392. <https://doi.org/10.1177/0886260519870165>
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research (3rd ed.): Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Corso, C. B., Shin, S. H., Darnell, A., Kliwer, W., & Winter, M. A. (2025). The influence of parental social- emotional competencies on intergenerational child maltreatment: A scoping Review. *Trauma, violence & abuse*, 26(4), 833-849. <https://doi.org/10.1177/15248380241296475>
- Criaco, G., Sieger, P., Wennberg, K., Chirico, F., & Minola, T. (2017). Parents' performance in entrepreneurship as a "double- edged sword" for the intergenerational transmission of entrepreneurship. *Small Business Economics*, 49(4), 841-864. https://ideas.repec.org/a/kap/sbusec/v49y2017i4d10.1007_s11187-017-9854-x.html
- Crouch, J. L., Skowronski, J. J., Davila, A. L., & Milner, J. S. (2022). Do high- risk parents use more aggression during competitive play with children? *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9-10), NP7707-NP7728. <https://doi.org/10.1177/0886260520969246>
- Czik, A. A., Elizarov, E., & Ziv, Y. (2025). The association between maternal social information processing and preschool children social and learning problems via maternal insightfulness and children's social information processing. *Early Childhood Research Quarterly*, 70, 404-413. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2024.11.010>
- Esmaeili, D. Z., Vaezzadeh, N., Esmaeili, M. R., Hosseini, S. H., Kaheni, S., Esmaeili, H., & Shahhosseini, Z. (2014). Identification of child maltreatment in Iranian children with the Parent-child conflict tactics scale. *Annals of Medical and Health Sciences Research*, 4(5), 713-718. <https://doi.org/10.4103/2141-9248.141527>
- Fields, C., Keller, P. S., & El_Sheikh, M. (2025). Associations between parent and child antisocial behavior: Aggression in family relationships as a mechanism of risk. *Personality and Individual Differences*, 238, 113077. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2025.113077>
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2001). *Family therapy* (translated by H. R. Hosseinshahi, S. Naghshbandi & E. Arjmand, 29th ed.). Ravan Publishing. <https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/24454-family-therap>
- Goncy, E. A., Basting, E. J., & Dunn, C. B. (2021). A meta- analysis linking parent- to- child aggression and dating abuse during adolescence and young adulthood. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1248-1261. <https://doi.org/10.1177/1524838020915602>
- Hart, E. J., & Ostrov, J. M. (2013). Functions of aggressive behavior and future functional impairment. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(4), 683-691. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2013.05.005>
- Hershcovis, M. S., & Bowling, N. A. (2017). Workplace harassment: A theoretical model integrating antecedents, consequences, and interventions. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4, 139-162. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-041015-062539>
- Khazaei, S., Salehi, A., & Molavi Vardanjani, H. (2023). Prevalence and correlates of child maltreatment among mothers in the Kurdistan province, Western Iran. *International Journal of Behavioral Medicine*, 30(6), 801-812. <https://doi.org/10.1177/00912174231163740>
- Khazaei, S. (2024). Lived experiences of mothers in relation to children after imprisonment of head of family. *Qualitative Research in Behavioral Sciences*, 3(1), 13-24. <https://doi.org/10.22077/QRBS.2024.7808.1043>
- Khoshabi, K., & Abuhamzeh, E. (2023). *John Bowlby (Attachment Theory)* (5th ed.). Tehran: Danjeh Publishing. <https://www.iranketab.ir/book/45011-john-bowlby>
- Kosson, D. S., Schraft, C. V., Brieman, C. L., McBride, C. K., & Knight, R. A. (2020). Parental rejecting behaviors: Validating a behaviorally based youth- report measure of parental emotional abuse. *Assessment*, 28(3), 899-917. <https://doi.org/10.1177/1073191120918943>
- Lansford, J. E. (2022). Parents' aggression toward children and children's own aggression. In *Parenting Across Cultures: Childrearing, Motherhood and Fatherhood in Non-Western Cultures* (pp. 307-320). Springer International Publishing. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-007-7503-9_33
- Lau, A. S., Takeuchi, D. T., & Alegria, M. (2006). Parent- to- child aggression among Asian American

- parents: Culture, context, and vulnerability. *Journal of Marriage and Family*, 68(5), 1261-1275. <https://www.jstor.org/stable/4122858>
- Li, T., Huang, Y., Jiang, M., Ma, S., & Ma, Y. (2023). Childhood psychological abuse and relational aggression among adolescents: A moderated chain mediation model. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1082516>
- Liu, S., Wu, P., Han, X., Wang, M., Kan, Y., Qin, K., & Lan, J. (2024). Mom, dad, put down your phone and talk to me: How parental phubbing influences problematic internet use among adolescents. *BMC Psychology*, 12(1), 125. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01620-0>
- Mahoney, A., Donnelly, W. O., Boxer, P., & Lewis, T. (2003). Marital and severe parent-to-adolescent physical aggression in clinic-referred families: Mother and adolescent reports on cooccurrence and links to child behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 17(1), 3-19. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12666459/>
- Martuccio, A., D'Affuso, A., Ranieri, J., & Di Napoli, I. (2022). Parental psychological aggression and child adjustment: The mediating role of parenting stress. *Journal of Child and Family Studies*, 31, 2435-2448. <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02333-4>
- Moed, A. (2024). An emotion-focused extension of coercion theory: Emerging evidence and conceptualizations for parental experienced emotion as a mechanism of reinforcement in coercive parent-child interactions. *Child Development Perspectives*, 18(2), 82-87. <https://doi.org/10.1111/cdep.12497>
- Morgan, C. H., Rodriguez, C. M., Pu, D. F., & Elkins, Z. O. (2025). Approval of parent-child aggression as a mediator of intergenerational child abuse risk: An evaluation of racial differences. *Journal of Family Violence*, 1-13. <https://doi.org/10.1007/s10896-024-00799-5>
- Mokhtari, S., & Madanian, L. S. (2024). Prediction of sleep quality and anxiety based on self-compassion and maternal aggression among mothers with 5–7-year-old children. *Iranian Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 36, 57-69. <https://psyj.ir/afile/phpMN6bbV.pdf>
- Mortezavi, Z., & Amiri Majd, M. (2022). Relationship between mothers' personality traits and parenting styles with aggression in elementary school children. *Sociology of Education*, 2(2), 158-169. <https://www.iase-jrn.ir/index.php/se/article/view/39>
- Rashed, A., Salehi, K., Keshavarz Afshar, H., & Jahanbakhshi, Z. (2025). Formation of feelings of loneliness in young and middle-aged women: A systematic review of related factors. *Qualitative Research in Behavioral Sciences*, 4(1), 161-178. <https://doi.org/10.22077/qrebs.2025.8322.1068>
- Reyhani, R., Sudani, M., Farhadirad, H., & Khoshesteh Mehr, R. (2022). Identifying components of marital intimacy in stable marriages: A grounded theory approach. *Journal of Modern Psychological Research*, 17(65), 118-128. https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_14917.html?lang=en
- Richard, R. M., Pandit, D., Miriyala, S. A., Ghosh, S., Sheikh, M., Shariff, S., & Kantawala, B. (2024). Parent to child transmission of drug and alcohol abuse: A narrative review. *Academic Journal of Pediatrics & Neonatology*, 13(4), 555-922. <https://doi.org/10.19080/AJPN.2024.13.555922>
- Rueda, H. A., Ward, K. P., & Hoffman, S. (2024). Parent physical and psychological aggression and youth dating violence: A latent class analysis approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 39(11-12), 2460-2486. <https://doi.org/10.1177/08862605231218224>
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918-924. <https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Sandu, A. (2018). Constructionist grounded theory gt: Conceptual and methodological clarifications. *logos, Universality, Mentality, Education, Novelty. Section: Economical and Administrative Sciences*, 3(1), 73-100. <https://doi.org/10.18662/lumeneas/06>
- Seon, J. (2024). The influence of informal social control on psychological aggression against children in Asian American families. *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development*, 21(4), 517-531. <https://doi.org/10.1080/26904586.2023.2285013>
- Shayeg, M., Barzegar Bafrooei, K., & Rahimi, M. (2021). The role of family factors in aggression of preschool children by social skills intermediation. *Tebyan Journal*, 20(1), 38-54. <https://tbj.ssu.ac.ir/article-1-3015-en.html>
- Shin, S. H., Tomlinson, C. A., Nelson-Hence, D., & Ksinan Jiskrova, G. (2022). Understanding the intergenerational cycle of trauma and violence: Maternal adverse childhood experiences and parent-

- to-child aggression risk. *Journal of interpersonal violence*, 38(5-6), 4998-5018. <https://doi.org/10.1177/08862605221120884>
- Siegel, D. J., & Bryson, T. P. (2011). *Parenting based on secure attachment* (translated by S. Jamshidi, 1st ed.). Asbar Publishing. <https://www.penguinrandomhouse.com/books/200276/the-whole-brain-child-by-daniel-j-siegel-md-and-tina-payne-bryson-phd/>
- Slep, A. M. S., Rhoades, K. A., Lorber, M. F., & Heyman, R. E. (2024). Glimpsing the iceberg: parent-child physical aggression and abuse. *Child maltreatment*, 29(2), 219-232. <https://doi.org/10.1177/10775595221112921>
- Sun, Y., Cheah, C. S., & Hart, C. H. (2024). Parent- child relationship buffers the impact of maternal psychological control on aggression in temperamentally surgent children. *Social Development*, 33(2), e12722. <https://doi.org/10.1111/sode.12722>
- Swit, C. S., Harty, S. C., & Pascoe, S. (2024). Relational and physical aggression in preschool-age children: Associations with teacher, parent, sibling, and peer relationship quality. *Aggressive Behavior*, 50(1), Article e22115. <https://doi.org/10.1002/ab.22115>
- Wang, W., & Li, M. (2023). Daily work stress and parent- to- child aggression: Moderation of grandparent coresidence. *Chinese Sociological Review*, 55(3), 277-296. <https://doi.org/10.1080/21620555.2023.2165060>
- Ward, K. P., Grogan- Kaylor, A. C., Ma, J., Pace, G. T., Lee, S. J., & Davis- Kean, P. E. (2025). Interactions of gender inequality and parental discipline predicting child aggression in low- and middle-income countries. *Child Development*, 96(1), 7-20. <https://doi.org/10.1111/cdev.14152>
- Wu, J., Ruoyu, L., Zha, J., Zhou, Y., Cheng, Y., Huang, Y., ... & Wan, Y. (2025). Network analysis links preschool children's emotional and behavioral problems with the mother- child relationship and early life adversity. 5124508. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5124508>
- Xu, X., Wu, Y., Xu, Y., Ding, M., Zhou, S., & Long, S. (2024). The role of parent-child attachment, hostile attribution bias in aggression: A meta- analytic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 25(3), 2334-2347. <https://doi.org/10.1177/15248380231210920>
- Zhang, P., & Wang, X. (2025). The impact of parental phubbing on social withdrawal in preschool children: The serial mediating roles of parent- child conflict and negative emotions. *BMC Psychology*, 13(1), 1-9. <https://doi.org/10.1186/s40359-025-02363-2>
- Zhou, Y., Liu, S., & Xiang, Y. (2025). Effects of parents' childhood maltreatment on children's depression and anxiety: Mechanisms of inter-generational effect. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/10926771.2025.2460014>
- Zografova, Y., & Dimitrova, E. E. (2023). The role of family and media environment on aggressive behaviour in Bulgarian schools. *Societies*, 13(10), 222. <https://doi.org/10.3390/soc13100222>